

dési szekció a közművelődési könyvtárak feladatait, az *Audiovizuális szekció* pedig az audiovizuális technika használatának lehetőségeit és módszereit ismertette a szakirodalmi tájékoztatásban. Az Egyesület legfiatalabb tagja, a *Könyvtári módszertani szekció* egyebek mellett a be nem szerezhető társadalomtudományi művek jegyzéke fölött vitatkozott, megállapítva, hogy benne fontos tájékoztató kézikönyvek is szerepelnek. Bár az elnökségtől némi megrovásban részesült, mivel nem tartotta be jegyzékével a szolgálati utat, reméljük, felmérése nem marad íróasztalfiókban.

A vándorgyűlés szakmai programja dr. ZSIDÓ JÓZSEF az MKE elnöke búcsúszavaival ért véget, hiszen a következő évi vándorgyűlést – a választások után – már új vezetőség fogja szervezni.

Cziegler Mária

II.

Az MKE *Műszaki szekciójának* programjában két, egymást kiegészítő előadás szerepelt *Az online szolgáltatások helyzete és a fejlesztés feladatai a műszaki tájékoztatásban* címmel. VAJDA ERIK, az OMIKK főosztályvezető-helyettese az információszolgáltatás országos rendszerét tekintette át, meghatározva benne az online szolgáltatás helyét és jelentőségét. KISS ISTVÁN, az OMFB Rendszerelemzési Irodájának vezetője a hazai online szolgáltatás rövid történetét mondta el, valamint ismertette a jelen lehetőségeit, feladatait és ezek alapján a terület jövőjét.

Vajda Erik az online keresés jelentőségét azzal exponálta, hogy felsorolta mindazokat a számottevő lépéseket, amelyek a mai fejlett szolgáltatási rendszerekig elvezettek. Óriás-lépésekkel haladva, ezek a következők voltak:

1. A könyvtárak, illetve könyvtári hálózatok kialakulása, melyeknek az volt a céljuk, hogy összegyűjtsék az irodalmat egy vagy több intézmény falai közé, feldolgozzák azt, tájékoztassanak róla, majd szolgáltatassák.
2. A dokumentáció létrejötte, amely nemcsak arról kíván tájékoztatni, ami az adott intézmény falai között megvan, hanem arról is, ami nincs ott, de az adott intézménynek tudomása van róla és fel is tudja dolgozni.
3. A számítástechnika belépése a könyvtárakba, aminek felhasználásával elvileg lehetőség nyílt a régi vágyalom megvalósítására: tájékoztatni mindarról, amit bárhol, bárki feldolgozott.
4. Az online forradalom, ami valósággá tette a fenti elvi lehetőséget azzal, hogy a számítógépes adatbázisokat összekapcsolta, és megoldotta bennük az interaktív, párbeszédes információkeresést.

Az online szolgáltatási mód lehetősége sokak számára megkérdőjelezi a korábbi szolgáltatási módok (saját feldolgozáson alapuló adatbázisok kiépítése, mágnesszalagos adatbázisok vásárlása és feldolgozása) létjogosultságát. Az előadó ezért vállalkozott arra, hogy felvázolja a többféle szolgáltatási mód egymáshoz való viszonyát, és meghatározza helyüket és szerepüket a nemzeti információszolgáltatási rendszerben. Meggyőződése, hogy önmagában az online keresési mód lehetősége *nem teszi feleslegessé a saját feldolgozáson alapuló információszolgáltatást*. Egyrészt azért, mert számos olyan igény van, amely nem elégíthető ki az információterjesztő központok adatbázisaiból, másrészt azért, mert messze vagyunk még attól, hogy minden igény kielégítésére ezeket vehessük igénybe. Az online szolgáltatási mód valóban forradalmi jelentőségű, közvetlenül segíti a kutatási és fejlesztési tevékenység információs megalapozását, de együtt fog élni az országos intézményrendszeren belüli másféle információfeldolgozásokkal.

Fontos és izgalmas kérdés annak eldöntése, hogy szükség van-e és milyen célból, illetve milyen mértékben a kész mágnesszalagos adatbázisok behozatalára akkor, amikor ezeket együtt is le lehet kérdezni online hozzáféréssel a nagy nemzetközi adatbázisszolgáltató központokon keresztül. Ahhoz, hogy a kérdésben tisztán lássunk, és a szolgáltatások fejlesztését helyes irányba tereljük, át kell tekintenünk azt, hogy egyike is – tehát a vásárlásra –, másakra is – tehát az online hozzáférésre – milyen rentábilis szolgáltatások alapozhatók. Az derül ki, hogy a folyamatos tematikus információkeresés céljára, amikor a szóban forgó adatbázis(ok) mindenkor növekményéből adott profilokat keresünk, a mágnesszalagok importja reális, kifizetődő alternatíva. Az import ez esetben azért gazdaságos – és lehet, hogy még jó ideig az lesz –, mert csak magukért a mágnesszalagokért kell valutát kifizetni, feldolgozásuk itthoni eszközökkel történik, tehát „csak forint” kiadást jelent. Persze ez nem jelenti azt, hogy abszolút értelemben is olcsóbb ez a feldolgozási mód. Igazából akkor fizetődik ki, ha kellően kihasznált, tehát ha sok profilt figyelnek kötegelten üzemeltetésben. Az országon belüli online kapcsolat megteremtésével, a beszerzett adatbázisok sokkal jobb kihasználását lehetne elérni a szelektív információterjesztés terén. Tény azonban, hogy a vásárolt mágnesszalagok felhasználása mindenképpen korlátozott számú adatbázis igénybevételét jelenti, és csak akkor kielégítő, ha egy-egy szakterületen minden igazán jelentős adatbázis a rendelkezésre áll.

Mi a helyzet a retrospektív keresésnél? Vajda Erik úgy ítéli meg, hogy a folyamatos tájékoztatáshoz képest a retrospektív információkeresés elhanyagoltabb terület a hazai gyakorlatban, amit a szolgáltatási adatok is alátámasztanak. Holott a kutatási–fejlesztési munkákhoz, a döntések megalapozásához a retrospektív keresésre sokkal nagyobb szükség lenne. Itt aligha van

más lehetőség, mint a nagy adatbázisokkal rendelkező cégek online szolgáltatásainak az igénybevétele. Ez mindenképpen gazdaságosabb megoldás, mint esetleg a vásárolt szalagok kumulációjával saját feldolgozású invertált fájlokat létrehozni. A teljességre törekvő retrospektív információkeresésben *nincs elfogadható, gazdaságos alternatívája az online kapcsolatteremtésnek.*

Arra kell törekednünk, hogy a saját feldolgozási adatbázisok, a vásárolt mágnesszalagok és az online hozzáférés módozatai a külföldi adatbázisok sokaságához *együttesen, harmonikus rendszerben oldják meg a különböző felhasználói igények kielégítését.* Hogy melyik területen melyik a követendő út, azt szakmai és gazdaságossági vizsgálatoknak kell eldönteniük. Reméljük kell persze azt is, hogy előbb-utóbb enyhülnek azok a devizális korlátozások, amelyek napjainkban meggátolják e harmonikus rendszer, illetve bármiféle rendszer zökkenőmentes működtetését.

Vajda Erik előadásának – a multiadatbázisokban való online keresés jelentőségének és rendszerbe foglalásának megvilágításán kívül – volt még egy fontos, az előzőkhöz szorosan kapcsolódó mondanivalója. Nevezetesen, hogy *körvonalazni kellene az információszolgáltatási formák és lehetőségek hazai szervezeti rendszerét.* Vajon a 10 millió terminál országává válunk-e? Ez-e a helyes szervezési mód? Ezt akarjuk-e elérni? Nagyon is kényszerítő valutáris okunk van arra, hogy ne kergessünk ilyesféle ábrándokat, ne termeljük újja a káoszt, hanem átgondolt, magasabb szintű szervezethez törekedjünk. Ismertette az előadó azokat a szervezeti alternatívákat, amelyek egyrészt ma funkcionálnak, másrészt a jövőben elképzelhetők. Gazdaságosnak és helyesnek a következő megoldást tartja: négy-öt szakterületi, illetve regionális online szolgáltató és terjesztő központ segítségével ki lehetne elégíteni az igényeket, még hozzá többféle módon:

- a felhasználó részt vállal egy terminál létesítésében, és igényt tart a központ módszertani segítségére az információkeresésben, jogi és külkereskedelmi támogatásra az adatbázishoz való hozzáférésben;

- a felhasználó a központban maga végzi az információkeresést;

- a központ végzi a keresést a felhasználó bejelentett igénye alapján.

Ha az említett központok létrejönnek, és szerződés alapján jogosultak a külföldi adatbázisok használatára, meg tudnak felelni a 2. és 3. pontban leírt szolgáltatási formáknak, és kihelyezett terminálok létesítésével az 1. pontban leírtak is, azaz biztosítják a közvetlen felhasználói hozzáférést. Éppen azért, mert az online kereséshez számos segédlet, nyelvismeret, a keresési stratégiában való jártasság szükséges, csak ezek birtokában lehet gazdaságosan végrehajtani. Az előadó hangsúlyozta, hogy a keresés nem számítástechnikai, hanem műszaki–tudományos tájékoztatási, információs és do-

kumentációs feladat. Éppen ezért az információs központok hivatottak arra, hogy a számítógépes tájékoztatásban a jogi, kereskedelmi, metodikai és a gyakorlati feladatokat együttesen ellássák.

*

Kiss István előadásának bevezetőjében az online üzletág kiterjedtségét érzékeltette, felsorolva mindazokat a területeket, amelyeken világszerte gyakorlattá vált ez a technika. Ezután az online kultúra eddigi magyarországi történetéről, mai helyzetéről és lehetőségeiről tartalmaz, jól felépített és arányaiban is helyes beszámolót nyújtott. Azért is fontosak számunkra ezek az ismeretek, mert jóidőben fel kell készülnünk az információs kultúra változásainak, fejlődésének fogadására.

Hol is állnak ma Magyarországon és a szocialista országokban e vonatkozásban? Kialakul-e ezekben az országokon belül az online hálózat és kapcsolat, és ha csak most kezd kialakulni, mekkora a lemaradásunk a fejlett ipari országokhoz képest? Az igazság az – fejtette ki az előadó, hogy a nyugat-európai országok helyzete sem sokkal jobb a miénkhöz képest, mert az ő lemaradásuk kb. 10 éves az USA-hoz viszonyítva, míg a miénk kb. 5–6 éves hozzájuk viszonyítva. A lemaradás behozásának esélyeit persze negatív irányban befolyásolják a devizális korlátozások, és ugyanígy befolyásolhatják az embargó-jelenségek.

Kiss István ezután *technikai szemszögből* írta le az online kapcsolat működését és azokat az eszközöket, amelyekkel az adatbázisokat szolgáltató cég és az adatbázist lekérdező felhasználó közötti kapcsolatot létre lehet hozni. Az adatátviteli hálózatok közül a legnagyobbat, az amerikai TYMNET–TELENET hálózatot említette, amelynek Európában működő központjai közül a hozzánk legközelebb lévőhöz, a bécsi Radio Austriához tudunk csatlakozni. Műszaki oldalról ez azt jelentette a kapcsolat kiépítésének idején, hogy el kellett dönteni, adatátviteli hálózaton vagy telefonvonalon kapcsolódunk-e. *Jogi oldalról* pedig azt, hogy külkereskedelmi szerződéseket kellett kötni mind az adatátviteli vonal használatára, mind az adatbázis(ok) igénybevételeire. Bár a szükséges technikai feltételek már a 70-es években megvoltak Magyarországon, nem állt össze olyan szervezet, amely képes lett volna egy ilyen komplex szolgáltatás valamennyi funkcióját betölteni, s meg kell jegyezni, máig sincs ilyen szervezet. A technikai adottságokat az MTA SZTAKI biztosította, aminek köszönhetően 1978-ban már sor került online bemutatóra. Ezután három év telt el, amíg a kísérlet igazi szolgáltatássá válhatott, miközben a nyugat-európai hálózatfejlesztés nagy léptekkel haladt előre az EURO-NET program keretében, illetve számos magánhálózat létrehozásával.

A 70-es évek végén a piacbővítés egyetlen lehetősége Európában a szocialista országok felé adódott. Ennek eredményeképpen a szocialista országok között elsőként Magyarországon jött létre olyan szolgáltatási rendszer, amely online hozzáférést biztosít a világ jelentősebb adatbázisszolgáltatóin keresztül – Lockheed, ESANET, MARC III és még néhány más szolgáltató – az adatbázisok sokaságához, sőt olyan bemutatóra is sor került, ahol ezeket a hálózatokat kapcsolták közvetlenül egymáshoz. Ily módon a szolgáltatók számára is nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország technikai szempontból fogadóképes.

A *külkereskedelmi vonal* már nem tisztázódott ilyen simán – kezdve a mágnesszalagok behozatalától (amelyek információnak minősülvén, a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat hatáskörébe kerültek) – az online hozzáférhető adatbázisok igénybevételéig (amelyek számítógépes információnak minősítették, s mint ilyenek, a MetrimpeX hatáskörébe kerültek). Azóta van némi fejlődés ezen a vonalon is.

A kísérleti időszakban felmérték a mágnesszalagos adatbázisok potenciális felhasználóit, a fizetőképes keresletet. A vizsgálat igen érdekes eredményt hozott – elég széles körű a szakirodalmi információigény, de pl. a közgazdászok, statisztikusok, gazdaságelemzők nem mutattak érdeklődést a faktografikus adatbázisok iránt, hasonlóképpen a mérnöktársadalom sem vevő a számítógépes tervezési szolgáltatásokra (CAD – computer assisted design). Egyértelműen kiderült, hogy alapvetően a *gyógyszeripar és a vegyészet* igényel tömegesen online információkeresést (Chemical Abstracts), ami egy kutatási terület kultúrájának jelentős emelkedését eredményezte. Ebben az időben készült fel a Posta az adatátviteli szolgáltatások bevezetésére, figyelembe véve az országos hozzáférés lehetőségének biztosítását is a telexhálózatokon keresztül, bérlet vonal igénybevétele nélkül. A külkereskedelmi vonatkozások úgy rendeződtek, hogy a OMIKK-TECHNOINFORM-ot felhatalmazta a Külkereskedelmi Minisztérium eseti szerződések kötésére, ami a felhasználók számára azért előnyös, mert a postai vonalért postai forintban fizethetnek.

Összefoglalva a mai helyzetet: a fizetőképes kereslet felmérése után az SZKI (Számítástechnikai Koordinációs Intézet) mint jó számítástechnikai háttérrel rendelkező intézet, elindított egy online szolgáltatást – elsősorban a gyógyszerészeknek ajánlva –, amit saját szolgáltatásaival kombinálva nyújt. Pillanatnyilag a kétféle – OMIKK, ill. SZKI – szerződés között van egy lényeges különbség: az OMIKK szerződés lehetőséget ad arra, hogy a felhasználó kihelyezett terminál segítségével az OMIKK-tól kapott *password* felhasználásával maga keressen; ez a lehetőség nem áll fenn az SZKI-nál. Az SZKI arról igyekszik meggyőzni a Postát, hogy magán-adatátviteli hálózatot hozhasson létre, ami egyelőre nemigen járt sikerrel, hiszen a Posta már kiépítette a maga hálózatát

(NEDIX-hálózat), s nyilvánvalóan az az érdeke, hogy az adatforgalom azon bonyolódjék.

A hazai fejlődés legújabb lépése egy *konzultatív szervezet létrejötte* az online üzemág meghonosítóinak társulásával (MTA SZTAKI, OMIKK, SZKI, SZÁMALK és az OMFB Rendszerelemzési Iroda). Ha valaki ma online szolgáltatás iránt érdeklődik, először a Posta NEDIX vonalára kell igényét bejelentenie, majd használatára szerződést kötnie, s ezután köthet szerződést az OMIKK-kal password-ért, vagy az SZKI-val annak szolgáltatásaiért.

Kiss István az online technika fejlődésével és jövőjével kapcsolatban – előadásának befejező részében – az alábbi gondolatait mondta el: az online szolgáltatási kultúra elterjesztése és a jelen technikai adottságainak kihasználása érdekében lehetőség szerint csökkenteni kellene a devizaterheket. Becslése szerint kb. a 90-es évekre minden felsőfokú végzettségű embernek szert kell tennie bizonyos számítástechnikai és informatikai ismeretekre ahhoz, hogy a megfelelő információkhoz hozzájusson. Az is a jövő feladatai közé tartozik, hogy Magyarország felkészüljön az adatbázis ellenszolgáltatások kialakítására azokon a területeken, amelyeken ő a legilletékesebb adatszolgáltató. Nevezetesen a hazai tudományos élet, statisztika, gazdasági élet, turisztika és kulturális események adatairól van itt szó. Ilyen adatbázisok felépítéséhez is adottak a technikai feltételek, hiányoznak azonban a szervezési, felkészülési lépések. A tennivalókkal kapcsolatban az előadó leszögezte, hogy több komoly feladat áll még előttünk az online kultúra honosítása terén, hangsúlyozva, hogy a cél: az országos hozzáférési lehetőség szervezett és gazdaságos megteremtése a megfelelő felmérések és a maximális érdekegyeztetés alapján, a párhuzamosságok lehetséges elkerülésével.

*

Az előadásokat követő vitában először két felkért hozzászóló jelentkezett. ROBOZ PÉTER, az OMIKK munkatársa annak az új típusú szakembernek a szerepéről beszélt, akit a számítógépes adatszolgáltatás követelményei formáltak. Ezt a szakembert nem nevezhetjük többé műszaki könyvtárosnak, hanem sokkal inkább olyan képzett „közvetítő”-nek, aki ismeri a rendszereket, az információközvetítő nyelvet, a parancsrendszert, az igénybevett adatbázisokat és a használatukhoz elengedhetetlen segédleteket. Ha ilyen szakemberekkel végezzük az online keresést, 70–80%-os pontosságot is elérhetünk. Azt is hangsúlyozta, hogy mennyire fontos a keresőkérdések helyes megfogalmazása, valamint azt, hogy a felhasználó szakemberek meg tudják győzni felettes vezetőiket az adatbázisok igénybevételének fontosságáról. Jelentős propaganda munkára is szükség van még ezen a téren. Roboz Péter ismertette néhány

gazdaságossági számítás adatait is, amelyek azt mutatták, hogy egy retrospektív online keresés olcsóbb a hagyományos manuális irodalomkutatás költségeinél.

A második felkért hozzászóló EGYHÁZI TIBORNÉ, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának munkatársa volt, aki saját elemzése alapján is megerősítette az online keresés gazdaságosságát a manuális módszerhez képest. Míg náluk egy online keresést kb. 2000 Ft kiadás terhelt (rezsiköltség nélkül), addig egy hagyományos irodalomkutatás 2400 Ft-ba került. A nyugati szaklapok összehasonlító adatai szerint az online keresés már régóta gazdaságosabb, nem beszélve arról, hogy a multiadatbázisok a teljesség tekintetében mennyivel megbízhatóbbak.

A felkért hozzászólók után kérdések, majd az ezekre adott válaszok hangzottak el. Végül a hallgatóság azzal az érzéssel távoztak, hogy ezen a helyen olyan felelős és elhivatott szakembereket hallottak, akik önmaguk részéről is minden tőlük telhetőt megtesznek a szakma ésszerű, értelmes fejlesztéséért, és arra is képesek voltak, hogy munkatársaik értelmes cselekvésbe vetett hitét megerősítsék.

Berke Barnabásné

Összefoglaló a Magyar Unesco Bizottság Általános Információs Albizottsága 1982. I. félévi munkájáról

Az Albizottság az információs rendszerek és szolgáltatások továbbfejlesztéséhez az alábbi munkálatokkal járult hozzá:

1. Az OMIKK rendszeresen szétküldte az Albizottság tagjainak az *Unesco Journal of Information Science, Librarianship and Archives Administration* és a *General Information Programme/Unisist Newsletter* megkapott angol és francia nyelvű változatait.
2. FID: dr. Lázár Péter nyug. főigazgató mint tanácsstag vett részt a FID 1982. májusi moszkvai tanácsülésén.
IFLA: Szilvássy Zoltánné, az OSZK osztályvezetője tagja az IFLA ISBD Review Committee-nek az ISBD/S/Review Group elnökeként. *ISDS: world-wide serials control* című előadását elküldte az IFLA ezévi augusztusi montreali közgyűlésére.
3. Szilvássy Zoltánné mint az Igazgató Tanács elnöke, ill. mint közvetlen előző elnöke („immediate past president”) vett részt az ISDS 4. Közgyűlésén, 10. és 11. Igazgató Tanácsi ülésén, valamint az ezekhez csatlakozó elnökségi üléseken, Párizsban, 1982. április 24–30-a között. Az ülésorozatra a következő anyagokat készítette:
 - a) Elnöki beszámoló az Igazgató Tanács 1980/82. évi munkájáról;
 - b) Tárgyalási anyag a nemzeti hozzájárulás kalkulációjának mérlegéről;
 - c) Az ISDS igazgatási szervei által 1976 óta hozott valamennyi határozat összefoglalása és egybeszerkesztése.
 Az ISDS megnevezésű hazai fogadásával és hasznosításával kapcsolatban folyamatban van egy munkaegyezmény (working agreement) megkötése, ősztől előreláthatólag elindul a rendszeres szolgáltatás e mágnesszalagok alapján.

3. A HUN/79/002/B/01/13. sz., a műszaki információs szakemberképzés fejlesztését célzó Unesco–UNDP alprojekt keretében folyt a könyvtárkezelői tanfolyam (105 fő), valamint felhasználói képzés a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola hallgatói számára (435 fő).
4. Molnár Imre és Rózsa György a *Könyvtári Figyelő* 1982. évi 1. számában (p. 63–68.) beszámolt a nemzetközi terminológiai rendszer kidolgozásában való részvételről.
5. Dr. A. R. Mohajir, a Pakistan Scientific and Technological Information Centre munkatársa részére tájékoztatást küldtünk a magyar National Focal Point működéséről. A Harmadik Nemzetközi Szabványosítási Szeminárium (Budapest, 1982. június 7–14.) alkalmából előzetes megbeszélést folytattunk T. E. Mlaki tanzániai szakértővel a két ország focal point-jai közti együttműködés tárgyában.
6. Az OMIKK az ÉTK-val együttműködve kiadja a *Tudományos–Műszaki Információ Szakkönyvtára* c. sorozatot. Eddig megjelent 9 kötet, előkészületben van további 5 kötet.
7. A tudományos és műszaki információs szabványok alkalmazásával kapcsolatos nemzetközi áttekintésről az Unesco szerződést kötött az OMIKK-kal, az OMIKK pedig egy osztrák és egy tanzániai szakértővel. Elkészült és elfogadásra került a felmérés módszertani útmutatója, munkaterve, ütemterve és költségkalkulációja.
8. A Harmadik Nemzetközi Szabványosítási Szemináriumon (Budapest, 1982. június 7–14.) tizenheten vettek részt a következő országokból: Csehszlovákia, Egyiptom, Fülöp-szigetek, Guyana, India, Indonézia, Kolumbia, Lengyelország, Mauritius, Magyarország, Portugália, Sri Lanka, Szudán, Tanzánia, Tunézia, Uganda. Tizennégy fő részvételét az Unesco támogatása tette lehetővé.

Pröhle Éva

Szabó Ervin emlékérem

A Szabó Ervin emlékérem 1982. évi jutalmazottai között ismét több olyan könyvtáros található, akinek munkássága a szakirodalomellátás és a szakirodalmi tájékoztatás előmozdítását szolgálta és szolgálja. Ezek a következők:

dr. Balázs Sándorné Veredy Katalin, az Országgyűlési Könyvtár igazgatóhelyettese,

dr. Billédi Ferencné, az AGROINFORM osztályvezetője,

Futala Tibor, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója, a TMT főszerkesztője.

Kívánjuk: munkásságuk továbbra is eredményes legyen.

A szerkesztőség